

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

Переглянути у форматі pdf

В. Ф. Іванюта

АГРОПРОМИСЛОВИЙ СЕКТОР ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

№ 1, 2016

[Назад](#)

[Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 338.043.02 (477)

В. Ф. Іванюта,

д. е. н., доцент, Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава

АГРОПРОМИСЛОВИЙ СЕКТОР ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

V. F. Ivaniuta,

doctor of economic sciences, assistant of professor Poltava University of Economics and Trade

AGRICULTURE SECTOR AS THE BASIS OF RURAL ECONOMY UNDER EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

В статті досліджено роль агропромислового комплексу як основи розвитку економіки сільських територій в умовах євроінтеграційних пріоритетів. Проаналізовано сутність поняття «агропромисловий комплекс» та розглянуто його структуру. Визначено наукові погляди щодо ролі аграрної сфери в економіці через призму тенденцій розвитку світової економіки. Обґрунтовано, що основним критерієм визначення ролі АПК в економіці сільських територій є рівень зайнятості населення. Проаналізовано на основі критерію зайнятості роль сільськогосподарського сектору в регіонах України. Запропоновано механізм розвитку агропромислового сектора як основи економіки сільських територій, реалізація якого ґрунтується на інтеграційному, інвестиційному та інноваційному напрямках.

In the article the role of agriculture as the foundation of rural areas economic development in terms of European integration priorities is identified. The essence of the term "agriculture" is analyzed and its structure is considered. Scientific views of the agricultural sector role in the economy in the light of trends in the global economy are determined. The main criterion for determining the role of agribusiness in the rural areas economy is the level of employment is proved. On based on the employment criterion of agriculture in the regions of Ukraine are analyzed. The mechanism of the agricultural sector development as the basis of the rural areas economy, the implementation of which is based on integration, investment and innovative ways is proposed.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, сільські території, розвиток, зайнятість, регіон, європейська інтеграція.

Keywords: agriculture, rural areas, development, employment, region, European integration.

ВСТУП. Поглиблення інтеграції України до європейського економічного простору задає прогресивні зміни у агропромисловому комплексі (АПК), оскільки він розглядається як пріоритетний сектор національної економіки та драйвер майбутнього економічного зростання нашої держави. Разом з тим, роль даного сектору є значимою в нових євроінтеграційних умовах не лише для національної економіки, а й для економіки сільських територій. Не дивлячись на процеси диверсифікації економіки цих територіальних утворень більшість з них мають агропромислову спеціалізацію, відтак їх розвиток залежить від змін, як відбуваються в АПК. Але суперечливість впливу євроінтеграції на розвиток аграрного сектора обумовлює таку ж суперечливу ситуацію на соціально-економічний розвиток сільських територій, оскільки вона передбачає невизначеність зовнішніх умов для їх функціонування та посилення міжрегіональної конкуренції. Все це вимагає по-новому оцінити в теоретичному аспекті особливості функціонування АПК як основи розвитку економіки сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ. Проблеми розвитку агропромислового комплексу в умовах євроінтеграційних процесів вивчалися такими українськими вченими як В.М. Гейєць, Т.О.Осташко, Л.В. Шинкарук [1], Т.О. Зінчук [2], О.М. Бородіна, А.О. Гуроров [3] та інші. Значну увагу ролі АПК в розвитку сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів приділено у наукових працях В.В. Борщевського [4], М.І. Стегней [5], Ю. Малько [6], Талавири М.П. [7] та іншими. Дослідження вчених мають велике теоретичне та практичне значення, проте проблеми функціонування АПК в структурі економіки сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів є недостатньо опрацьованими.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ. Метою статті є визначення ролі АПК в економіці сільських територій та обґрунтування напрямів його розвитку в умовах євроінтеграції.

РЕЗУЛЬТАТИ.

Висвітлення питання функціонування АПК в сучасних умовах потребує спочатку теоретичного тлумачення сутності агропромислового комплексу. Зокрема, в економічному словнику О.М. Азріліяна маємо наступне визначення: «АПК – це сукупність галузей народного господарства, пов'язаних між собою економічними відносинами з приводу виробництва, розподілу, обміну, переробки і споживання сільськогосподарської продукції» [8, с. 458]. Попов М.А. дотримується думки, що агропромисловий комплекс - це складна інтегрована соціально-економічна система взаємопов'язаних галузей, котрі здійснюють відтворення продуктивних сил і виробничих відносин [9, с. 10]. Тобто під поняттям «агропромисловий комплекс» здебільшого розуміють систему або сукупність галузей економіки, зайнятих виробництвом аграрної продукції, її зберіганням, переробкою і доведенням до споживача.

Агропромисловий комплекс має складну структуру, оскільки до нього належать: 1) галузі, що виробляють засоби для сільськогосподарського виробництва та інших галузей; 2) сільськогосподарське виробництво; 3) галузі, що здійснюють переробку, збереження, транспортування продукції із сільськогосподарської

сировини, доведення і до споживача; 4) виробнича і соціальна інфраструктура. Кожна з галузей АПК виконує свою роль у процесах відтворення економіки, але все ж основою є сільське господарство. Таке місце сільського господарства в системі АПК обумовлена, тим, що основою кінцевого продукту всього комплексу — є сільськогосподарська продукція.

Зазначимо, що роль всіх вищезазначених галузей АПК у розвитку економіки завжди була відображенням господарських реалій та змінювалася під впливом багатьох факторів, що підтверджується як світовою практикою, так і теоретичними дослідженнями наукової думки, починаючи з фізіократів і до представників сучасних економічних теорій та концепцій.

Базуючись на концепції стадій розвитку Д. Белла [10, с. 345] (доіндустріальна, індустріальна, постіндустріальна) зазначимо, що на доіндустріальному етапі в силу природного домінування аграрна сфера розглядалася як «каркас» життєдіяльності суспільства. Переломний момент в сприйнятті ролі галузі припадає на початок індустріального етапу, коли представники більшості основних напрямків економічної думки зійшлися на думці про другорядність сільського господарства. Пріоритет індустріального сектора був обумовлений значно більшим потенціалом підвищення продуктивності праці та поглибленням поділу праці.

Подальші тенденції розвитку світової економіки надали нового потужного імпульсу теоретичним узагальненням щодо ролі аграрного сектора в економічній системі, оскільки економіки країн світу зіткнулися з новими глобальними викликами: виснаженням ресурсної бази природного середовища, порушенням екологічної рівноваги, загостренням проблеми голоду та бідності. В таких умовах АПК отримав нові функції, які виходять лише за межі постачальника продовольства.

Економічна історія України свідчить, що аграрний сектор для нашої держави завжди мав велике значення, оскільки забезпечував продовольню незалежність країни та був постачальником аграрної продукції для інших країн. Але його значимість сьогодні тільки збільшується, оскільки він залишається головною виробничо-господарською базою життєдіяльності основної частини населення сільських територій регіонів України.

Роль АПК для сільських територій регіонів України визначимо через призму аналізу рівня зайнятості в АПК. Вибір зайнятості як критерію визначення ролі галузі в економіці сільських територій обумовлюється тим, що зайнятість відіграє значне місце в житті як сільської території загалом, так і кожного сільського жителя, визначаючи його добробут та можливості реалізації людського потенціалу. Позитивні чи негативні явища в економіці зразу ж відбиваються на зайнятості населення.

Як зазначено нами вище, АПК має досить складну структуру до якої входить велика кількість галузей та видів діяльності. Використовуючи офіційну статистику, ми можемо здійснити аналіз вкладу лише основного ядра АПК – це сільського господарства та суміжних з ним галузей (лісове та рибне господарство), оскільки по іншим видам діяльності, які входять до АПК державна служба статистики не надає інформацію.

Проведені нами розрахунки рівня зайнятості свідчать, що сільські території Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Сумської, Харківської, Херсонської, Черкаської областей мають більше 40 % зайнятих в сільському, рибному та лісовому господарствах в загальній структурі зайнятих (рис. 1).

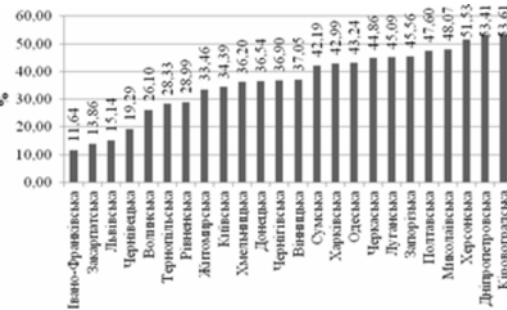

Рис. 1. Роль сільськогосподарського сектора в економіці сільських територій регіонів України за критерієм зайнятості

Джерело: Розраховано та складено автором на основі [11]

Якщо розглядати структуру зайнятих у сільському, рибному та лісовому господарствах, то маємо, що для всіх сільських територій приманна найбільша частка зайнятого населення, яка працює у сільському господарстві, порівняно з лісовим та рибним, що обумовлено географічними та природними особливостями регіонів України (табл. 1).

Проведені розрахунки дозволяють здійснити класифікацію сільських територій регіонів України в залежності від ролі підгалузей АПК (сільське, лісове та рибне господарство) за критерієм зайнятості сільського населення на 4 групи (табл. 2).

Таблиця 1.
Структура зайнятого населення сільських територій регіонів України у 2014 році, %

Область	Частка зайнятих у:		
	сільському господарстві	лісовому господарстві	рибному господарстві
Вінницька	95,52	3,23	1,24
Волинська	91,60	7,56	0,84
Дніпропетровська	98,72	0,77	0,51
Донецька	96,88	1,34	1,79
Житомирська	80,92	17,92	1,16
Закарпатська	51,09	47,83	1,09
Запорізька	97,83	1,08	1,08
Івано-Франківська	69,64	28,57	1,79
Київська	92,22	6,63	1,15
Кіровоградська	97,12	1,60	1,28
Луганська	96,15	3,21	0,64
Львівська	79,78	17,98	2,25
Миколаївська	98,72	0,96	0,32
Одеська	98,19	0,90	0,90
Полтавська	97,71	2,06	0,23
Рівненська	83,43	15,38	1,18
Сумська	93,37	6,08	0,55
Тернопільська	96,03	3,31	0,66
Харківська	97,19	2,46	0,35
Херсонська	97,16	1,90	0,95
Хмельницька	94,67	4,10	1,23
Черкаська	93,16	3,95	2,89
Чернівецька	78,64	19,42	1,94
Чернігівська	92,41	7,59	0,00

Джерело: Розраховано та складено автором на основі [11]

Таблиця 2.
Групи сільських територій регіонів України за критерієм зайнятості сільського населення в АПК

Група	Область	Діапазон зайнятості (%)
I	Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Чернівецька	0-22,13
II	Волинська, Тернопільська, Рівненська	22,14-32,63
III	Житомирська, Київська, Хмельницька, Донецька, Чернігівська, Вінницька, Сумська, Харківська	32,64-43,12
IV	Одеська, Черкаська, Луганська, Запорізька, Полтавська, Миколаївська, Херсонська, Дніпропетровська, Кіровоградська	43,12-53,60

Джерело: Розраховано та складено автором на основі [11]

Згідно розрахунків маємо, що галузі АПК для економіки сільських територій регіонів Західної України забезпечують до 32,63 % зайнятості, натомість регіони Центральної та Південної України мають показники від 32,64 до 53,60 %. На наш погляд, така ситуація пояснюється, тим що промислове сільськогосподарське виробництво зосереджено саме в регіонах Центральної та Південної України, а виробництво в домашніх господарствах в Західній Україні. Не дивлячись на значну диференціацію сільських територій України за критерієм зайнятості можемо констатувати, що такі галузі АПК як сільське, лісове та рибне господарство є основою розвитку економіки цих територіальних утворень.

Проведений аналіз дає можливість стверджувати, що в сучасних умовах впливу євроінтеграції на розвиток агропромислового сектора постає питання посилення ролі та розширення можливостей реалізації локальних конкурентних переваг галузей АПК, які базуються на природно-кліматичних, географічних, ресурсних, структурних, соціально-культурних та інших особливостях. Зростаючий вплив євроінтеграції на економіку сільських територій загалом та АПК має місце в тій чи іншій мірі практично в кожному регіоні України, що обумовлено наступними обставинами. По-перше, в умовах євроінтеграції відбувається поступове вбудовування регіонів країни в систему взаємовідносин з європейською економікою, при якому відбувається посилення ролі не лише національних та регіональних факторів, а локальних факторів. При цьому суб'єкти економіки починають все більше залежати не тільки від макроекономічної та регіональної політики країни, а й від особливостей місцевих виробничих систем. По-друге, для сільських територій регіонів України АПК є домінуючим сектором економіки, від стану якого багато в чому залежить не тільки ефективність регіонального господарства, а й соціальне стан місцевого населення.

З метою подальшого розвитку економіки сільських територій необхідно розробити механізм управління, який враховуватиме агропромислово спеціалізацію сільських територій України та процеси євроінтеграції. До складу якого входять такі структурні компоненти:

- 1) інтеграційний - активізація стратегічної взаємодії господарюючих суб'єктів АПК сільських територій регіонів України та ЄС у тих сферах діяльності, де вони мають комплементарний характер;
- 2) інвестиційний - пріоритетна підтримка інвестиційного розвитку сільських територій з найбільш сприятливими умовами для агропромислового виробництва;
- 3) інноваційний - налагодження співпраці дослідницьких структур АПК України з аналогічними структурами ЄС, які мають значний науково-технічний та технологічний потенціал.

Реалізація механізму управління АПК в умовах євроінтеграції сприятиме розвитку економіки сільських територій, натомість відсутність активних заходів з боку державних органів влади на всіх рівнях може призвести до кризових явищ в сільській місцевості, оскільки, як показав наш аналіз, галузі АПК забезпечують робочими місцями більшість сільських територій регіонів України.

ВИСНОВКИ. Таким чином, із вище зазначеного слідує, що на те, що Україна на всіх територіальних рівнях (національному, регіональному та місцевому) відбуваються процеси диверсифікації економіки, але для більшості її сільських територій характерною є агропромислова спеціалізація, що підтверджується аналізом структури зайнятості. Євроінтеграційні процеси обумовлюють необхідність формування таких інституційних умов які забезпечать послідовний розвиток не лише галузей АПК, а й сільських територій, які є місцем життєзабезпечення основної робочої сили даного комплексу. Отже, ефективний розвиток АПК як основи економіки сільських територій в умовах євроінтеграції можливий лише при активних діях державної, регіональної та місцевої влади, які необхідно спрямувати на такі напрямки розвитку агропромислового виробництва: активізація міжрегіональної інтеграційної взаємодії в агропромисловій сфері; залучення інвестицій для поновлення і нарощування виробничого потенціалу АПК; налагодження співпраці дослідницьких структур з метою розвитку інноваційних процесів в галузях АПК.

ЛІТЕРАТУРА

1. Оцінка впливу Угоди про асоціацію /ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : наукова доповідь [Електронний ресурс] / за ред. акад. НАН України В.М.Гейця, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук Т.О.Осташко, чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук Шинкарук Л.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2014. – 102 с.
2. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки України: моногр. / Т.О. Зінчук. – Житомир: ДВНЗ «Держ. агрокол. ун-т», 2008. – 384 с.
3. Українська модель аграрного розвитку та її соціо-економічна переорієнтація : наук. доп. / [О.М.Бородіна, В.М.Геєць, А.О.Гуторов та ін.]; за ред. В.М.Гейця, О.М.Бородіної, І.В.Прокопи ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 56 с.
4. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В. В. Боршевський. – Львів, 2012. – 216 с.
5. Стегней М.І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: європейський досвід і українські реалії [Електронний ресурс] / М.І. Стегней. – Актуальні проблеми економіки. – № 3(141). – 2013. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ape_2013_3_14.pdf.
6. Малько Ю. Конвергенція політики сільського розвитку в європейському просторі [Електронний ресурс] / Ю. Малько // Науковий вісник. – 2014. – Вип. 14 “Демократичне врядування” – Режим доступу : http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk14/fail/malko.pdf
7. Талавіря М. П. Сільські території та їх вплив на розвиток аграрної сфери економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elibrary.nubip.edu.ua/12856/1/11tmp.pdf>
8. Экономический словарь / [под ред. А.Н. Азриляна]. - М.: Институт новой экономики. - 2007. - 1152 с.
9. Попов Н.А. Экономика сельского хозяйства: учебник / Н.А. Попов. - М.: Издательство «Дело и Сервис», 2001. - 368 с.
10. Белл. Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Перевод с английского. Изд. 2-ое, испр. и доп. — М.: Academia, 2004. CLXX, 788 с.
11. Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України: стат. зб. [Електронний ресурс]. – Держ. служба статистики України. – К. : 2014. – 187 с. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES.

1. Gejec, V.M. (2014), *Ocinka vplyvu Ugody pro asociaciju / ZVT mizh Ukrainou ta ES na ekonomiku Ukrainy* [Assessing the impact of AA / FTA between Ukraine and the EU on Ukraine's economy], Institute of Economics and forecasting of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
2. Zinchuk, T.O. (2008), *Jevropejska integracija: problemy adaptacii agrarnogo sektora ekonomiky Ukrainy* [European integration: adaptation problems of the agricultural sector Ukraine], GAU, Zhytomyr, Ukraine.
3. Borodina, O.M., Gejets, V.M. and Hutorov, A.O. (2012), *Ukrainska model ahrarnoho rozvytku ta ii socioekonomichna pereorijentatsiya* [Ukrainian model of agricultural development and its socio-economic shift], NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prognovuz, Kyiv, Ukraine.

4. Borshhevskij, V. V. (2012), *Rozvytok silskyh terytorij v systemi yevointehratsiynykh priorytetiv Ukrainy* [Rural areas development in the system of European integration priorities of Ukraine], NAN Ukrainy. In-t regionalnyh doslidzhen, Kyiv, Ukraine.
5. Stegnej, M.I. (2013), "Current areas of sustainable rural development: European experience and Ukrainian realities", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 3(141), available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ape_2013_3_14.pdf (Accessed 10 Dec 2015).
6. Malko, Ju. (2014), "Convergence of rural development policy in the Europe]", *Naukovyj visnyk Demokratychno vriaduvannja*, vol. 14, available at: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk14/fail/malko.pdf (Accessed 10 Dec 2015).
7. Talavyrya, M. P. (2011), "Rural areas and their impact on the development of the agricultural sector of the economy", available at: <http://elibrary.nubip.edu.ua/12856/1/11tmp.pdf> (Accessed 10 Dec 2015).
8. Azriliyana, A.N. (2007), *Ekonomicheskij slovar* [Economic dictionary], Institut novoj jekonomiki, Moscow, Russia.
9. Popov, N.A. (2001), *Ekonomika selskogo hozjajstva* [Agriculture Economics], Izdatelstvo«Delo i Servis», Moscow, Russia.
10. Bell, D. (2004) *Gryadushhee postindustrialnoe obshchestvo. Opyt socialnogo prognozirovaniya* [The coming post-industrial society. Experience in social forecasting], Academia, CLXX, Moscow, Russia.
11. State Statistics Service of Ukraine (2014), *Socialno-ekonomichne stanovyshhe silskyh naselenyh punktiv Ukrainy* [Socio-economic situation of rural areas Ukraine], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2016 р.

ТОВ "ДКС Центр"